

เพศหลากหลายในอาเซียนและร่างกฎหมายว่าด้วยการรับรองเพศของไทย

เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๐ ศาลรัฐธรรมนูญได้ตัดสินให้คู่รักเพศเดียวกันสามารถแต่งงานกันได้ เพราะมองว่าการจดทะเบียนสมรสระหว่างชายและหญิงขัดต่อการรองรับเสรีภาพในการแต่งงานและความเท่าเทียมกันของประชาชนในรัฐธรรมนูญ ซึ่งทำให้ได้วันเป็นดินแดนแรกในเอเชีย ที่ยอมรับกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ ส่งผลให้ชาว LGBTIQ จำนวนมากตื่นเต้นและดีใจกับความเคลื่อนไหวทางสิทธิดังกล่าวเป็นอย่างมาก ศาลรัฐธรรมนูญของไต้หวัน ระบุว่า การได้วันต้องออกกฎหมายฉบับใหม่ หรือแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ภายในเวลา ๒ ปี ซึ่งจะทำให้คู่รักเพศเดียวกันสามารถแต่งงานได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม ความเคลื่อนไหวด้านสิทธิของกลุ่มคนหลากหลายทางเพศในอาเซียน กลับสวนทางกับกระแสในไต้หวัน สถานการณ์ด้านสิทธิของกลุ่มคนหลากหลายทางเพศในอาเซียนยังคงน่าเป็นห่วง มีการกีดกันสิทธิของกลุ่มคนเหล่านี้ กระทั่งในบางประเทศใช้กฎหมายที่รุนแรงจัดการกับกลุ่มคนรักเพศเดียวกัน

สถานการณ์ในอาเซียน

ล่าสุด รัฐบาลมาเลเซียสนับสนุนให้เยาวชนอายุ ๑๓ ถึง ๒๔ ปี สร้างสรรค์คลิปวิดีโอที่มีเนื้อหา “กีดกันการรักเพศเดียวกัน” เพื่อแข่งขันชิงรางวัล เว็บไซต์กระทรวงสาธารณสุขของมาเลเซีย ระบุว่า ผู้ที่ชนะการแข่งขันจัดทำคลิปวิดีโอจัดความสับสนทางเพศนี้ จะได้รับเงินรางวัลประมาณ ๓๕,๐๐๐ บาท โครงการนี้ถูกวิจารณ์อย่างหนักจากกลุ่มนักเคลื่อนไหวเพื่อคนหลากหลายทางเพศ ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขของมาเลเซียตอบโต้เสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า กิจกรรมดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นให้เกิดความรู้ทางเพศและความคิดสร้างสรรค์ในกลุ่มวัยรุ่น และไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติต่อคนกลุ่มใด

ขณะเดียวกัน ในสิงคโปร์ ทางการได้ประกาศห้ามไม่ให้กลุ่มคนหลากหลายทางเพศที่เป็นชาวต่างชาติ หรือผู้ที่ไม่ได้รับสิทธิเป็นผู้พำนักถาวรในสิงคโปร์ เข้าร่วมเดินขบวน Gay Pride รวมถึงกิจกรรม Pink Dot ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐ โดยให้เหตุผลว่า สิงคโปร์ไม่ต้องการให้ชาวต่างชาติมีส่วนร่วมในการเมืองภายในของสิงคโปร์ อย่างไรก็ตาม กฎหมายสิงคโปร์ยังคงกำหนดว่า การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างชายกับชายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย และผู้กระทำผิดต้องรับโทษจำคุกสูงสุด ๒ ปี แม้ว่าจะไม่ค่อยพบเห็นการดำเนินคดีนี้มากนักในปัจจุบัน

ด้านอินโดนีเซีย ทางการท่องเที่ยวบางแห่งยังคงเคร่งครัดกับการเอาผิดกรณีมีเพศสัมพันธ์ระหว่างเพศเดียวกัน โดยเมื่อปลายเดือนพฤษภาคม ๒๕๖๐ ตำรวจศาสนาในจังหวัดอาเยห์ของอินโดนีเซียเขียนชาย ๒ คน ต่อหน้าสาธารณชนที่มีสยิดในเมืองบันดาอาเยห์ จากการมีเพศสัมพันธ์กัน โดยทางการจังหวัดอาเยห์ ระบุว่า เจ้าหน้าที่ได้ปล่อยตัวชายทั้งสองคน หลังจากทั้งคู่ถูกเขียนครบ ๘๒ ครั้ง ด้านกลุ่มสิทธิมนุษยชนได้ประณามการลงโทษดังกล่าว ซึ่งถือเป็นการลงโทษตามกฎหมายต่อต้านการรักเพศเดียวกันที่ประกาศใช้ในจังหวัดอาเยห์ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ เป็นครั้งแรก ทั้งนี้ ปัจจุบันจังหวัดอาเยห์เป็นเพียงจังหวัดเดียวของอินโดนีเซีย ที่การมีความสัมพันธ์ระหว่างเพศเดียวกันถือเป็นความผิดอาชญากรรม รวมถึงยังคงใช้กฎหมายอิสลามควบคู่ไปกับการใช้กฎหมายอาญา

ส่วนอีกชาติอาเซียนคือ เวียดนาม ที่มีความเคลื่อนไหวด้านสิทธิของกลุ่มคนหลากหลายทางเพศ ในแง่กฎหมายมาตั้งแต่ต้นปี ๒๕๕๘ โดยบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยการแต่งงานและครอบครัวฉบับปรับปรุงใหม่ ซึ่งยกเลิกการห้ามแต่งงานของคนเพศเดียวกัน แต่ก็ยังคงมาตราที่ระบุว่า รัฐจะไม่รับรองสถานะการสมรสระหว่างบุคคลเพศเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ยังพบว่า ในแง่การยอมรับของสังคมนั้น กลุ่ม LGBTIQ ในเวียดนามยังคงต้องเผชิญการถูกกีดกันจากสังคม

จากกฎหมายและการต่อต้านของภาครัฐอย่างจริงจังของประเทศต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าบางประเทศในอาเซียนเอง อาจยังไม่ยอมรับและสนับสนุนกลุ่มคู่รักเพศเดียวกันอย่างแพร่หลายมากนัก โดยเฉพาะประเด็นทางด้านศาสนาที่อาจส่งผลกระทบต่อความรักของชาว LGBTIQ อยู่บ้าง ต่างจากประเทศฝั่งตะวันตก

ที่สนับสนุนและเดินหน้าเรื่องนี้อย่างเต็มที่จนทำให้มี ๑๙ ประเทศที่คนเพศเดียวกันสามารถแต่งงานกันได้อย่างถูกกฎหมายแล้ว

รัฐไทยกับสิทธิมนุษยชนของผู้มีความหลากหลายทางเพศ

ก่อนหน้านี้นี้ไทยคือประเทศแรก ๆ ในเอเชียที่ผลักดันประเด็นนี้อย่างจริงจัง จนหลายคนคิดว่าไทยอาจเป็นประเทศแรกในเอเชียที่มีกฎหมายรองรับคู่รักเพศเดียวกันให้สามารถจดทะเบียนอย่างถูกกฎหมายได้ แต่ก็โดนโต้หัวชนางหน้าประกาศแก้กฎหมายที่เกี่ยวข้องไปเสียก่อน ซึ่งสามารถเห็นมุมมองของรัฐไทยผ่านแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๑) โดยกรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ในส่วน “แผนสิทธิมนุษยชนของกลุ่มความหลากหลายทางเพศ/อัตลักษณ์ทางเพศ” โดยมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ๕ ข้อ คือ

๑. ส่งเสริมเจตคติของคนในสังคมและเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมให้มีความเข้าใจและยอมรับในการมีอัตลักษณ์ทางเพศ ตลอดจนการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ รวมทั้งจัดเวทีรณรงค์สาธารณะเพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องสิทธิและการเคารพศักดิ์ศรีในกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ

๒. ส่งเสริมการออกกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิกับทุกคู่ชีวิตอย่างเท่าเทียม เพื่อรองรับความหลากหลายทางเพศในสังคมและเพื่อไม่ให้เป็นการตีตราซ้ำ

๓. จัดให้มีหน่วยงานบริการด้านการปรึกษาและรับเรื่องราวร้องทุกข์ให้ความช่วยเหลือ และมีกระบวนการบำบัดฟื้นฟูเยียวยาและชดเชยความเสียหาย

๔. ให้มีการศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้ในการกำหนดค่านำหน้านามให้เหมาะสม

๕. ให้มีการศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้ในการสนับสนุนการจัดสาธารณูปโภคที่จำเป็นให้ตรงตามความต้องการให้หลากหลายตามทุกเพศ

ซึ่งในแผนปฏิบัติการฯ ระบุตัวชี้วัดประการหนึ่งไว้ว่า มีร่างกฎหมาย มีการปรับปรุงกฎหมาย มีการกำหนดนโยบาย และมีมาตรการทั้งในระดับชาติและระดับกระทรวงเพื่อสร้างหลักประกันด้านสิทธิมนุษยชนของผู้มีความหลากหลายทางเพศ/อัตลักษณ์ทางเพศ โดยระยะเวลาการดำเนินการคือ ๕ ปี แต่อีกเพียงปีเดียวก็หมดเวลาของแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ ทว่ายังไม่มีความเปลี่ยนแปลงชัดเจนเป็นรูปธรรมที่เกิดขึ้นภายใต้แผนดังกล่าว แม้ว่าจะมีพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. ๒๕๕๘ ออกมา ก็ยังไม่ตอบโจทย์ปัญหาที่กลุ่มคนหลากหลายทางเพศเผชิญอยู่ ซึ่งสภาพปัญหาและสิทธิที่ขาดหายไปของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศมีอยู่หลายประการ เช่น สิทธิในการสมรสตามกฎหมายครอบครัว ซึ่งจะเกี่ยวเนื่องไปถึงสิทธิอื่นๆ อีกหลายประการ เป็นต้น

กฎหมายว่าด้วยการรับรองเพศในประเทศไทย

สำหรับการรับรองสถานภาพของกลุ่มบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยปัจจุบันนี้ กลุ่มผู้มีภาวะเพศกำกวม (Intersex) สามารถขอเปลี่ยนค่านำหน้านามได้ ส่วนกลุ่มคนข้ามเพศนั้น (Transgender) ยังไม่สามารถที่จะร้องขอปรับเปลี่ยนค่านำหน้านามได้ ขณะที่ในหลายประเทศ ได้มีการรับรองให้กลุ่ม LGBTIQ (Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Intersex and Queer) สามารถเปลี่ยนค่านำหน้านามได้แล้ว

ในปีงบประมาณ ๒๕๕๙ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ดำเนินโครงการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายต่างประเทศเพื่อจัดทำร่างกฎหมายว่าด้วยการรับรองเพศ โดยมีผู้วิจัยของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ผศ.ดร. มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ และคณะ) ซึ่งเป็นการศึกษาเปรียบเทียบจากกฎหมายของต่างประเทศ ๑๔ ประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา แคนาดา อาร์เจนตินา ไอร์แลนด์ สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส เยอรมนี สวิตเซอร์แลนด์ สิงคโปร์ ญี่ปุ่น มาเลเซีย ฮองกง ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์

ทีมวิจัยอธิบายผลจากการศึกษากฎหมายในต่างประเทศว่า กฎหมายของอาร์เจนตินา และไอร์แลนด์ รับรองการเปลี่ยนคำนำหน้านามที่ระบุเพศตามกฎหมายโดยไม่กำหนดเงื่อนไขใด ๆ แต่ไอร์แลนด์จะต้องมีการยื่นเจตจำนงในการเปลี่ยนแปลงเพศ โดยสิทธิและหน้าที่จะเป็นไปตามเพศใหม่ ในบางประเทศอนุญาตให้เปลี่ยนแปลงเพศได้ ภายใต้เงื่อนไขว่าจะต้องผ่าตัดแปลงโดยสมบูรณ์ เช่น ญี่ปุ่น มาเลเซีย ออสเตรเลีย ฮังการี สิงคโปร์ หรือบางประเทศมีเงื่อนไขว่าจะต้องใช้ชีวิตตามเพศที่ประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงเป็นระยะเวลาอย่างน้อย ๒ หรือ ๓ ปี เช่น เยอรมนี สหราชอาณาจักร

ซึ่งผลจากการศึกษาทางทีมวิจัยได้จัดทำแนวทางการร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการรับรองเพศในประเทศไทย ดังนี้

หลัก คือ รับรองสิทธิการเลือกเพศเฉพาะผู้ที่แปลงเพศโดยสมบูรณ์ มีกรณียกเว้น คือ ผู้ที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ สุขภาพ ความเชื่อทางศาสนา หรือมีเหตุผลอื่นเฉพาะตัว ก็ยังสามารถขอเปลี่ยนเพศได้

สำหรับคนที่แปลงเพศโดยสมบูรณ์แล้ว การขอใช้สิทธิตามร่างพระราชบัญญัตินี้ มีเงื่อนไข คือ

๑. ถ้ามีคู่สมรสต้องได้รับความยินยอมจากคู่สมรสหรือศาล

๒. กรณีที่มีบุตรจะยื่นคำร้องขอแปลงเพศได้ต่อเมื่อบุตรบรรลุนิติภาวะทุกคนแล้วเท่านั้น

สำหรับคนที่ยังไม่ได้แปลงเพศโดยสมบูรณ์ แต่เข้าข้อยกเว้น เพราะมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ ความเชื่อทางศาสนา หรือมีเหตุผลอื่นเฉพาะตัว มีเงื่อนไขเพิ่มเติม คือ

๑. ต้องผ่านการประเมินจากจิตแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญ

๒. ต้องมีการแถลงหรือยื่นเอกสารประกอบคำร้องเกี่ยวกับเจตนารมณ์ที่ไม่ต้องการกลับไปใช้เพศโดยกำเนิดของตนอีก

๓. มีระยะเวลาในการดำรงเพศที่ประสงค์ติดต่อกันไม่น้อยกว่า ๒ ปี

นอกจากนี้ยังเสนอให้มีการใช้คำนำหน้าชื่อแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ นาย นางสาว และหากำใหม่ใช้เป็นคำนำหน้าสำหรับประชากรกลุ่มเพศทางเลือก ซึ่งมติที่ประชุมให้มีการสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับการใช้คำนำหน้าของประเทศต่าง ๆ เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของผู้วิจัย

ในเวทีการร่วมเสวนา "(ร่าง) พ.ร.บ.การรับรองเพศ พ.ศ." เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๐ ที่โรงแรมเอเชีย กรุงเทพมหานคร ผศ.ดร.สุชาติ ทวีสิทธิ์ นายกสมาคมเพศวิถีศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล กล่าวว่า การร่างกฎหมายรับรองเพศนั้นจะต้องคำนึงถึงความครอบคลุมสิทธิทุกด้านที่กว้างขวางและบุคคลที่ได้รับเพศใหม่แล้วต้องมีสิทธิและความรับผิดชอบตามเพศใหม่ของตนเอง

โดยผู้แทนจากกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กล่าวยอมรับว่าร่างกฎหมายนี้ เป็นเพียงขั้นตอนการศึกษาและรับฟังความเห็น กว่าจะเป็นรูปร่างและนำเสนอให้คณะรัฐมนตรี (ครม.) พิจารณา น่าจะใช้เวลาไม่ต่ำกว่า ๒ ปี

ร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมีการพูดถึงกันอย่างกว้างขวางในกลุ่มนักสิทธิมนุษยชน กลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของบุคคลหลากหลายทางเพศ และนักวิชาการหลายภาคส่วน ยังมีข้อห่วงกังวลอีกหลายประการต่อตัวร่างกฎหมายนี้ และคำถามสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องกับร่างกฎหมายฉบับนี้ต้องตอบให้ได้ก็คือ มีกฎหมายรับรองเพศแล้วจะทำให้บุคคลเหล่านี้เข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานได้อย่างเท่าเทียมจริงหรือไม่

การรับรองเพศนั้นจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้พัฒนาการด้านความเสมอภาคทางเพศก้าวไปอีกระดับหนึ่ง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น การกำหนดหลักเกณฑ์ในการรับรองเพศนั้นควรกำหนดด้วยความรอบคอบ และคำนึงถึงเจ้าของปัญหาเป็นหลัก.

จัดทำโดย นางสาวอมรรัตน์ อินนุมาต นิติกรปฏิบัติการ สำนักกรรมการ ๓

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ